KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE W JĘZYKU POLSKIM *

Akihiro SATO (*Kyoto Univ.*)

1. WSTĘP

§ 1. Przeglądając nowsze prace poświęcone zagadnieniu strony biernej, można zauważyć dwa główne kierunki badań. Jedni usiłują opisać znaczenia stron z punktu widzenia aspektu, a drudzy rozważają strony z punktu widzenia walencji. Pierwsze stanowisko zajmują np. Bondarko, Bulanin, Comrie i Klimonow.¹⁾ Drugie zaś stanowisko zajmują głównie językoznawcy ZSRR, np. Chrakowskij, Jachontow i Silnickij.²⁾

§ 2. W niniejszej pracy chciałbym analizować stronę bierną w języku polskim z pierwszego punktu widzenia, tj. z aspektowego i opisać jej system znaczeniowy. Chciałbym rozważać stosunki wzajemne między znaczeniami

* Niniejsza praca jest rezultatem trzyletniego stażu naukowego autora odbytego w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem prof. dra Mieczysława Szymczaka. Autor pragnie podziękować gorąco Panu Profesorowi Szymczakowi oraz Panu Doktorowi Andrzejowi Markowskiemu za serdeczną i życzliwą pomoc okazaną autorowi podczas jego pobytu w Polsce.

1. Zob. Bondarko, A.W. i Bulanin, L.L. 1967., Bulanin, L.L. 1978., Comrie, B. 1976., Klimonow, W. 1959., 1960., 1962..
2. Zob. Chrakowskij, W.S. 1974., Jachontow, S.Je. 1974., Silnickij, G.G. 1974.. Chrakowskij stwierdza, że przy przejściu wyjściowego zdania w pasywne, zmienia się nie ilość obowiązujących walencji, lecz ich jakość. W zdaniu czynnym *sosied stroit dom u reki*, podmiot *sosied* oznaczający wykonawcę czynności, oraz dopełnienie bliższe *dom*, oznaczające obiekt czynności, są walencjami obowiązującymi. Natomiast w zdaniu biernym *dom stroitsja u reki*, walencjami obowiązującymi są zarówno podmiot *dom*, oznaczający obiekt czynności, jak i okolicznik *u reki*, który był elementem fakultatywnym w pierwotnym zdaniu czynnym. W ten sposób pozostaje taka sama ilość (2) walencji bez zmiany. (Zob. Chrakowskij, W.S. 1974. ss.44-45.)

aspektowymi konstrukcji strony biernej, a różnymi znamionami formalnymi oraz znaczeniowymi.

Przede wszystkim trzeba przypominać sobie, że aspekt ma dwie strony: system aspektu sensu indoeuropejskiego, oparty na opozycji – aoryst/perfectum/imperfectum, oraz system aspektu sensu słowiańskiego, oparty na opozycji – czasowniki dokonane/czasowniki niedokonane.

§ 3. W języku polskim strona bierna ma formę złożoną ze słowa posiłkowego **być** albo **zostać**³⁾ i imiesłowu biernego. Kiedy imiesłów jest dokonany, używa się czasownika posiłkowego **być** albo **zostać**, w zależności od znaczeń. Użycie **być** odpowiada znaczeniu “stan”, a użycie **zostać** – znaczeniu “czynność”. Na przykład: **nieprzyjaciół jest pokonany** “l’ennemi se trouve être vaincu, est vaincu”, oraz **nieprzyjaciół został pokonany** “l’ennemi a été (fut) vaincu”⁴⁾ Natomiast, kiedy imiesłów jest niedokonany, używa się czasownika posiłkowego **być** i konstrukcja oznacza “stan”: **ten pisarz jest ceniony** “cet écrivain est apprécié”; **ten pisarz był (będzie, byłby) ceniony** “cet écrivain était (sera, serait) apprécié”⁵⁾

Tu powstają następujące pytania:

1. Czy, w przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych, odpowiedniość między formami a znaczeniami: **być** – “stan”, **zostać** – “czynność”, jest całkowicie konsekwentna?
2. W przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych, w ogóle co znaczą “czynność” i “stan”?
3. Czy można utożsamić pojęcie “stan” w przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych z pojęciem “stan” w przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych? Jeżeli nie, to gdzie jest różnica między nimi?

2. OPIS ZNACZEŃ KONSTRUKCJI IMIESŁOWOWO-BIERNYCH DOKONANYCH

§ 4. Powszechnie jest przyjęte zdanie, że konstrukcja “**zostać** + im.br.

-
3. Oprócz **być** i **zostać** występują **bywać** i **zostawać**. Ale to bardzo rzadko. W niniejszej pracy nie uwzględniłem ich.
 4. Zob. Grappin, H. 1949. s.188..
 5. ibidem.

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

dk.”⁶⁾ oznacza “czynność”⁷⁾

Natomiast zdanie, że konstrukcja “być + im.br.dk.” oznacza “stan” jest dyskusyjne. Są dwa poglądy. Jedni uważają ten “stan” za “stativum” czyli “stan absolutny”⁸⁾ zaś drudzy – “perfectum”⁹⁾

§ 5. Bondarko i Bulanin rozważają znaczenia konstrukcji biernych w języku rosyjskim z punktu widzenia aspektu. Można zastosować ich pogląd do rozważania nad językiem polskim. Rozdzielają oni według znaczeń konstrukcje bierne na dwie grupy: “passiw diejstwija” czyli “passivum czynnościowe” oraz “passiw sostojanija” czyli “passivum stanu”. “Passivum czynnościowe” odpowiada polskiej konstrukcji “zostać + im.br.dk.”, a “passivum stanu” – polskiej konstrukcji “być + im.br.dk.”. Bondarko i Bulanin podają następujące dwie cechy “passivum stanu”: 1° “passivum stanu” nie posiada odpowiadającej konstrukcji czynnej. 2° “passivum stanu” nie może mieć dopełnienia oznaczającego wykonawcę czynności. Stwierdzają oni, że w “passivum stanu” pojęcie “stan” jest przedstawione jako jedna z cech, które posiada podmiot, i jest ono “wyabstrahowane” z pojęć “czynność” oraz “wykonawca czynności”¹⁰⁾ W późniejszym artykule “passivum czynnościowe” nazywa Bulanin “passiwem” czyli “passivum”, a “passivum stanu” – “statiwem” czyli “stativum”. Określa on “stativum” ściślej jako konstrukcję nominalną, składającą się z łącznika **być** i krótkiego odimiesłowowego przymiotnika statycznego. W związku z tym, “stativum” straciło znaczenie aspektu dokonanego, i można go używać z przysłówkiem oznaczającym trwanie czasu, np. **Eta dwier’ postojanno zakryta**. Według niego, w “stativum” nie ma ścisłego związku między stanem, a poprzedzającą czynnością. Sporne jest, więc uważać konstrukcje statyczne za oznaczające stan jako skutek poprzedzającej czynności, za “perfectum”¹¹⁾

Można zgadzać się z takim poglądem w większości przypadków użycia konstrukcji “być + im.br.dk.” w języku polskim. Ma on jednak słabą stronę.

6. im.br.dk., czyli imiesłów bierny dokonany.

7. Zob. Grappin, H. 1949., Klimonow, W. 1959..

8. Zob. Bondarko, A.W. i Bulanin, L.L. 1967., Bulanin, L.L. 1978..

9. Klimonow, W. 1959., Rączy, J. 1928., Szober, S. 1934., i Jachontow, S.E. 1974..

10. zob. Bondarko, W.W. i Bulanin, L.L. 1967. s.180..

11. Zob. Bulanin, L.L. 1978..

W niektórych przypadkach, mimo że akcent jest kładziony na “stan”, występuje fraza przyimkowa **przez** + biernik, jako dopełnienie oznaczające wykonawcę czynności.

1. A i **obrus**, na którym jedli, **był przez panią domu** zimowymi wieczorami ślicznie **wyhaftowany**. (Bogumił. s.66)

2. Więc ostatecznie może tak było, może **drzwi i były przez nią** (= panna Celina, A.S.) **samą zamknięte**, niemniej przeto za tymi drzwiami był ktoś. (Wieczne. s.69)

W niektórych przypadkach logiczny związek między poprzedzającą czynnością a “stanem” istnieje, mimo że używana jest konstrukcja “**być** + im.br.dk.”.

3. Już **buty** od szewca **były odebrane**, **jesienny kubrak (był, A.S.)** u Nussena **zamówiony**, **części do lokomobili (były, A.S.) kupione**, /.../. (Wieczne. s.100)

Opisana tu jest sytuacja po dokonaniach się czynności: “odebrać”, “zamówić” i “kupić”, a nie same czynności. W takim sensie można powiedzieć, że tu jest oznaczony “stan”. Jednak, trzeba zwrócić uwagę na to, że taki “stan” sam nie może istnieć w oderwaniu od czynności “odebrać”, “zamówić” i “kupić”. Sytuacja przedstawiona tu jest skutkiem poprzedzających czynności.

Z powyższego można wywnioskować, że nie zawsze możemy traktować konstrukcji “**być** + im.br.dk.” jako “stativum”.

§ 6. W tradycji polskiej gramatyki, uważali konstrukcję “**być** + im.br.dk.” za “perfectum”. Taki pogląd ma swoją zaletę przy analizie takich przykładów, jak 1., 2., 3. powyższych. Według takiego poglądu można je uważać za “perfectum”.

Jednak istnieją przykłady konstrukcji “**być** + im.br.dk.”, których nie można uważać za “perfectum”. W następującym przykładzie 4. występuje przysłówek **zawsze**, który oznacza “zwyczajowość”¹²⁾ sytuacji. Nie możemy traktować tego przykładu jako “perfectum”.

4. Słyszała, że **gruźlicy są pełni życia i zawsze podnieceni**. (Wiatr. s.143)

A w następującym przykładzie, nie istnieje logiczny związek między

12. czyli “habituality”, zob. §24. niniejszej pracy.

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

czynnością “otworzyć” a sytuacją “być otwarty”. Sytuacja “być otwarty” może istnieć sama w oderwaniu od wykonania czynności “otworzyć”. Sytuacja “być otwarty” może istnieć, nie zależnie od tego, czy istniała poprzedzająca czynność “otworzyć”, czy nie.

5. **Okno** pokoju starszej pani Niechcicowej **było otwarte** i widać było przez nie zapalone świece. (Bogumił. s.46)

Takie przykłady, jak 4. i 5. trzeba jednak uważać za “stativum”, a nie “perfectum”.

§ 7. Rozumowanie przeprowadzone w § 5. oraz § 6. wykazuje, że dotychczasowa dychotomia: “czynność” – “stativum”, ani “czynność” – “perfectum”, nie może być przyjęta bez zastrzeżeń. Trzeba przyjąć trichotomię: “czynność” – “perfectum” – “stativum”.

Nazwa pierwszego członu opozycji – “czynność” – brzmi tak samo, jak “czynność”, nazwa, której używa się przy klasyfikacji sytuacji oznaczonych przez czasowniki : czynność – proces – stan.¹³⁾ Żeby uniknąć nieporozumienia, chciałbym używać nazwy “aoryst”. Cały system wygląda: “aoryst” – “perfectum” – “stativum”.

§ 8. “Perfectum oznacza stan, który powstał jako skutek czynności poprzednio wykonanej”.¹⁴⁾ Znaczenie perfectum składa się z dwu części: poprzedzająca czynność – powstały stan.

Taką analizę znaczenia perfectum można zastosować do analizy znaczenia “perfectum” konstrukcji biernych. W przypadku konstrukcji biernych, znaczenie “perfectum” składa się z poprzedzającej czynności, która ma być oznaczona przez formę czynną czasownika, i stanu, który jest oznaczony przez formę bierną czasownika. A akcent jest kładziony na tym stanie.

W przypadku “stativum”, nie ma mowy o czynności, która ma być oznaczona przez formę czynną. Jedynie stan, który jest oznaczony przez formę bierną, jest opisany w oderwaniu od czynności.

Chciałbym tu nazwać czynność, która ma być oznaczona przez formę czynną, sytuacją-1, a stan, który jest oznaczony przez formę bierną, sytuacją-2.

Jeżeli wprowadzimy rozróżnienie sytuacji-1 i sytuacji-2 do analizy znaczenia “aoryst”, to możemy rozumieć, że w przypadku “aoryst” sytu-

13. Zob. Lyons, J. 1977. ss.483-486. Yamaguchi, I. 1980..

14. Zob. Trost, K. 1972. s.12..

AKIHIRO SATO

acja-1 i sytuacja-2 istnieją równocześnie.

Na podstawie stosunków między dwiema sytuacjami, można opisać znaczenia “aoryst”, “perfectum” oraz “stativum”, używając dwu następujących cech znaczeniowych.

1°. Czy istnieje bezpośredni logiczny związek między sytuacją-1 a sytuacją-2? [± konsekwentność]

2°. Czy istnieją sytuacja-1 i sytuacja-2 równocześnie?
. [± równoczesność]

Więc,

“aoryst” : [+ konsekwentność, + równoczesność]

“perfectum” : [+ konsekwentność, – równoczesność]

“stativum” : [– konsekwentność, – równoczesność]¹⁵⁾

Zob.

równoczesność			
– +			
“perfectum”	“aoryst”	+ –	konsekwentność
“stativum”			

§ 9. Z wyżej pokazanych trzech grup, “aoryst” oraz “perfectum” są konstrukcjami werbalnymi. Natomiast “stativum” jest konstrukcją nominalną, składającą się z łącznika i odimiesłowowego przymiotnika. Tu można rozróżnić dwa rodzaje przymiotników odimiesłowowych. Jedne – już leksykalnie samodzielne przymiotniki odimiesłowowe, które posiadają formy stopnia wyższego oraz najwyższego, lub formę przysłówkowego.¹⁶⁾ Na przykład: **otwarcie** (=szczerze) < **otwarty** < **otworzyć**,¹⁷⁾ **najprzywią-**

15. Co do grupy “stativum”, cecha znaczeniowa [– równoczesność] jest właściwie już zbędną informacją.

16. Zob. Oesterreicher, H. 1926. ss.45-46..

17. Zob. S.J.P. t-5. s.1225..

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

zańsza do mnie < przywiązany < przywiązać,¹⁸⁾ najwykształceńsi ludzie < wzkształcony < wykształcić!¹⁹⁾ Drugie zaś – imiesłowy z punktu widzenia leksykalnego, przymiotniki z punktu widzenia syntaktycznego. Na przykład z punktu widzenia leksykalnego, **otwarte** w przykładzie 5. jest imiesłowem, w odróżnieniu od przymiotnika **otwarty**, który oznacza stan psychiczny osoby.

3. OPIS ZNACZEŃ KONSTRUKCJI IMIESŁOWOWO-BIERNYCH NIEDOKONANYCH

§ 10. Powszechny jest pogląd, że konstrukcje imiesłowowo-bierne z imiesłowem niedokonanym oznaczają stan²⁰⁾ Jednak niewiadomo, jaki ma stosunek ten stan, oznaczony przez konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane, ze “stanem”, tzn. “perfectum” oraz “stativum” w niniejszej pracy, oznaczonym przez konstrukcje imiesłowowo-bierne dokonane. Trzeba ściślej rozważyć ten stan oznaczony przez konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane, i opisać go na tej samej podstawie, co znaczenia konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych.

§ 11. Aspekt ma dwie strony: indoeuropejski system aspektu, oparty na opozycji – aoryst/perfectum/imperfectum, oraz słowiański system aspektu, oparty na opozycji – czasowniki dokonane/czasowniki niedokonane. Na podstawie pierwszego systemu aspektu, stan oznaczają perfectum oraz imperfectum. Natomiast na podstawie drugiego systemu aspektu, stan oznaczają czasowniki niedokonane.

Dotychczasowy pogląd, że konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane oznaczają stan, jest oparty na tym drugim systemie aspektu, na opozycji – czasowniki dokonane/czasowniki niedokonane. Natomiast znaczenie “stan” konstrukcji biernych dokonanych jest oparty na systemie aspektu analogicznym do tego pierwszego systemu aspektu, na opozycji – aoryst/perfectum/stativum²¹⁾

18. Zob. S.J.P. t-7. s.667..

19. Zob. S.J.P. t-10. s.70..

20. Zob. Grappin, H. 1949., Klimonow, W. 1960..

21. “stativum” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych odpowiada “imperfectum” w indoeuropejskim systemie aspektu.

Z powyższego wynika, że trzeba opisać znaczenia konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych na tej samej podstawie, co znaczenia konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych, żeby sprawdzić, czy stan oznaczony przez konstrukcje bierne niedokonane równa się “stanowi” oznaczonym przez konstrukcje imiesłowowo-bierne dokonane. Trzeba opisać znaczenia konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych na podstawie stosunku czasowego oraz logicznego między sytuacją-1, oznaczoną przez formę czynną czasownika, a sytuacją-2, oznaczoną przez formę bierną czasownika.²²⁾

§ 12. Można odróżnić pięć typów konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych według znaczeń.

Grupa-A. typ: **ty kochasz i jesteś kochana**

Przykładami należącymi do tej grupy są:

6. Twój cudowny list mówi mi jasno, choć nie nazywasz rzeczy po imieniu, że **ty kochasz i jesteś kochana**. (Wiatr. s.71)

7. Chociaż najmłodszy, (**Tomaszek, A.S.**) **uważany był** w domu za starszego od pieszczonej Emilki. (Wieczne. s.8)

Tu rzeczywiście oznaczony jest stan. Nie znaczy to, jednak, że konstrukcje mają znaczenie gramatyczne “stan”. Jest to spowodowane tym, że są tu używane czasowniki leksykalnie oznaczające stan: **kochać, uważać** itp.²³⁾

Sytuacja “jesteś kochana” może być opisana stosunkiem między sytuacją-1, oznaczoną przez formę czynną “kochać”, a sytuacją-2, oznaczoną przez formę bierną “kochany”. Tu sytuacja-1 i sytuacja-2 istnieją równocześnie. I związek logiczny między nimi również istnieje, inaczej mówiąc, sytuacja-2 może istnieć tylko wtedy, kiedy istnieje sytuacja-1.²⁴⁾

$$\begin{array}{lcl} \text{sytuacja-1} & = & \text{sytuacja-2} \\ \text{“kochać”} & & \text{“kochany”} \end{array}$$

22. Klimonow analizował znaczenia czasowo-aspektowe konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych na podstawie stosunków czasowych między sytuacją, oznaczoną przez formę czynną czasownika, a sytuacją, oznaczoną przez formę bierną czasownika. Jednak jego analiza jako punkt wyjściowy już ma założenie, że forma czynna oznacza czynność, zaś forma bierna oznacza stan. Zob. Klimonow, W. 1960..

23. O czasownikach oznaczających stan, zob. Yamaguchi, I. 1980..

24. Tu znak “ = ” oznacza, że sytuacja-1 i sytuacja-2 istnieją równocześnie.

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

Grupa-B. typ: **rodzina Niechciców była kiedyś znana**

Przykładami należącymi do tej grupy są:

8. /.../, bo (panna Barbara, A.S.) słyszała od pani Ładziny, że **rodzina Niechciców była kiedyś znana** z różnych umysłowych zamiłowań i /.../. (Bogumił. s.27)

9. Przecież to geniusz. **On jest znany** nie tylko u nas! (Wieczne. s.52)

W tych przykładach używany jest czasowniki **znać**, który oznacza stan tak, jak w przypadku Grupy-A. Tu między sytuacją-1: "ludzie znają rodzinę Niechciców", "ludzie znają go", a sytuacją-2: "rodzina Niechciców była znana", "on jest znany", istnieje logiczny związek. Sytuacja-2 może istnieć tylko wtedy, kiedy istnieje sytuacja-1. Pod takim względem przykłady należące do tej grupy nie różnią się od przykładów należących do Grupy-A.

Jedyna różnica między Grupą-A a Grupą-B polega na tym, że w przypadku Grupy-B występująca forma imiesłowowo-bierna **znany**, z punktu widzenia leksykalnego, już nie jest imiesłowem, lecz właściwie już jest przymiotnikiem.

Znaczenie tej grupy można pokazać schematycznie następująco.

$$\begin{array}{ccc} \text{sytuacja-1} & = & \text{sytuacja-2} \\ \text{"znać"} & & \text{"znany"} \end{array}$$

Grupa-C. typ: **inne rzeczy omawiane były powolnymi, niskimi, prawie basowymi szeptami**

Przykładami należącymi do tej grupy są:

10. **Inne rzeczy omawiane były** powolnymi, niskimi, prawie basowymi szeptami, z częstym odchrząkiwaniem. (Miłość-1. s.82)

11. Jak **było grane to preludium**, (pani Barbara, A.S.) tego nie wiedziała, nie znała się też na tym, dla niej nie preludium to było, ale /.../. (Bogumił. s.102)

12. Miała przy tym uczucie, że **jest słuchana i oglądana** przez tysiące nieznanych ludzi, /.../. (Bogumił. s.56)

13. Chłopi domagali się, żeby **księgi gminne i protokoły były prowadzone** po polsku. (Miłość. s.47)

14. **Człowiek jest atakowany** nie przez jedną, ale przez wiele pobudek /.../. (Wiatr. s.87)

Jest to grupa najbardziej powszechna, najliczniejsza. Znaczenie tej grupy jest analizowane następująco: sytuacja-1, oznaczona przez formę czynną, i sytuacja-2, oznaczona przez formę bierną, istnieją równocześnie, i istnieje logiczny związek między nimi. Zob.:

$$\begin{array}{lcl} \text{sytuacja-1} & = & \text{sytuacja-2} \\ \text{"omawiać"} & & \text{"omawiany"} \end{array}$$

Grupa-D. typ: list był pisany zmienionym charakterem

Przykładami należącymi do tej grupy są:

15. **List był** zresztą nie kompromitujący, **pisany** umówionymi przyjacielsko rodzinnymi terminami. (Wiatr. s.100)

16. Ułatwiło mi sprawę, że **list był pisany** zmienionym charakterem, a w dodatku podarty, ułożony z drobnych kawałków podlepionych na bibułce. (Wiatr. s.100)

17. Okienka były posklejane z różnej wielkości szybek, **dachy – łatane** różnolite gontami, blachą, kawałkiem papy. (Wiatr. s.293)

Przez konstrukcje: "**list był pisany**", "**dachy – łatane**", opisany jest tu nie sam proces wykonywania się czynności "pisanie" lub "łatanie", lecz sytuacje po wykonaniu się takich czynności. Już w danej chwili nie można zaobserwować wykonywania się czynności "pisanie" lub "łatanie". W takim sensie, sytuacja-1, która ma być oznaczona przez formę czynną, poprzedza sytuację-2, która jest oznaczona przez formę bierną.

Jednak właściwie nie wiadomo, czy naprawdę istnieje sytuacja-1, zatem także związek logiczny między sytuacją-1 a sytuacją-2.

W przypadku przykładu 15. nie ma problemu. Można stwierdzić, że istniała sytuacja-1 "pisać", i jako skutek tej sytuacji w danej chwili istnieje sytuacja-2 "pisany".

Natomiast przykłady 16. oraz 17. są dyskusyjne. W przypadku przykładu 16. można przypuszczać, że istniała sytuacja-1, oznaczona przez formę czynną "pisać". Jednak trzeba zwrócić uwagę na to, że obok tej konstrukcji "**list był pisany**" występuje konstrukcja imiesłowowo-bierna dokonana należąca do grupy "stativum": "a w dodatku (**list był**) **podarty, ułożony** z drobnych kawałków podlepionych na bibułce". Również w przykładzie 17. obok konstrukcji imiesłowowo-biernej niedokonanej "**dachy – (były)**

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

łatane” występuje konstrukcja imiesłowowo-bierna dokonana należąca do grupy “stativum”: “**okienka były posklejane** z różnej wielkości szybek”.

Na podstawie przykładu 15. można opisać znaczenie tej grupy schematycznie następująco. Zob.:²⁵⁾

$$\begin{array}{ccc} \text{sytuacja-1} & & \text{sytuacja-2} \\ \text{“pisać”} & > & \text{“pisany”} \end{array}$$

Jednak, na podstawie przykładów 16. oraz 17., nie możemy zaprzeczyć możliwości następującego opisanie znaczenia tej grupy. Zob.:²⁶⁾

$$\left(\begin{array}{ccc} \text{sytuacja-1} & & \text{sytuacja-2} \\ \text{“pisać”} & > & \text{“pisany”} \end{array} \right)$$

Na razie nie mogę przedstawić ostatecznego rozwiązania tego problemu.

Grupa-E. typ: **jest po prostu szalony**

Przykładem należącym do tej grupy jest:

18. Zamiast poprzestać na czymś mniejszym, a za to pewnym, rzuca on się wciąż na olbrzymie przedsięwzięcia i traci nieraz lekkomyślnie pokaźne sumy. **Jest po prostu szalony.** (Wiatr. s.233)

Tu używana forma **szalony** jest, z diachronicznego punktu widzenia, imiesłowem pochodzącym od czasownika niedokonanego **szalić**.²⁷⁾ Natomiast z synchronicznego punktu widzenia jest ona już przymiotnikiem, a forma czasownikowa **szalić** już wyszła z użycia. Dlatego tu dyskusja nad znaczeniem tego typu konstrukcji będzie przeprowadzona na podstawie założenia, że istnieje czasownikowa forma czynna **szalić**, która ma oznaczać sytuację-1. Jeżeli założymy w ten sposób istnienie formy czynnej **szalić**, zatem sytuacji-1, to można rozumieć, że sytuacja-1, oznaczona przez formę czynną, poprzedza sytuację-2, oznaczoną przez formę bierną. Jednak, ta sytuacja-2 istnieje już samodzielnie w oderwaniu od sytuacji-1, nie ma tu

25. Tu znak “>” oznacza, że sytuacja-1 poprzedza sytuację-2.

26. Tu nawias oznacza, że nie ma związku logicznego między sytuacją-1 a sytuacją-2.

27. Zob. Oesterreicher, H. 1926. s.45.. Forma czynna **szalić** znajduje się zarówno w Słowniku Warszawskim, jak i w Słowniku Lindego. W Słowniku Lindego czasownik ten jest zarejestrowany jako czasownik niedokonany (zob. Słownik Lindego. t-5. s.549). Ta forma czynna już nie znajduje się w S.J.P..

AKIHIRO SATO

związku logicznego między obiema sytuacjami. Zob.:

$$\left(\begin{array}{c} \text{sytuacja-1} \\ \text{"szalić"} \end{array} > \begin{array}{c} \text{sytuacja-2} \\ \text{"szalony"} \end{array} \right)$$

§ 13. Wśród tych pięciu grup znaczeniowych rozważanych w poprzednim paragrafie, Grupa-A i Grupa-B różnią się pod względem, że forma imiesłowowo-bierna występująca w przykładach należących do Grupy-B jest właściwie już przymiotnikiem, lecz nie imiesłowem, zaś Grupa-A i Grupa-C różnią się pod względem leksykalnych znaczeń czasowników występujących w formie imiesłowowo-biernej. Pod względem znaczenia gramatycznego nie różnią się te trzy grupy: Grupa-A, Grupa-B, Grupa-C. Dlatego można zrobić jedną grupę znaczeniową z trzech grup. Otrzymujemy więc trzy grupy znaczeniowe: A/B/C, D, E.

Powyżej opisałem znaczenia każdej grupy według stosunków czasowych między sytuacją-1 a sytuacją-2, oraz związku logicznego między obiema sytuacjami. "Stotunki czasowe między sytuacją-1 a sytuacją-2" nie różnią się od cechy znaczeniowej [$\pm$ równoczesność], wprowadzonej w § 8.. Zaż "związek logiczny między sytuacją-1 a sytuacją-2" nie różni się od cechy znaczeniowej [$\pm$ konsekwentność], wprowadzonej również w § 8.. Więc,

Grupa-A/B/C : [$+$ konsekwentność, $+$ równoczesność]

Grupa-D : [$+$ konsekwentność, $-$ równoczesność]

albo : [$-$ konsekwentność, $-$ równoczesność]

Grupa-E : [$-$ konsekwentność, $-$ równoczesność]

Chciałbym nazwać Grupę-A/B/C "aorystem niedokonanym", Grupę-E "stativum niedokonanym", przez analogię do grupy "aoryst" oraz "stativum" w przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych. Co do Grupy-D, jeżeli przyjmujemy pierwszy opis znaczeniowy, to możemy ją nazwać "perfectum niedokonanym". Natomiast, jeżeli przyjmujemy drugi opis znaczeniowy za poprawny, to trzeba utożsamić Grupę-D z Grupą-E, i nazwać ją również "stativum niedokonanym".²⁸⁾ Zob. poniższe zestawienie:

28. Te nazwy są przyjęte tylko tymczasowo w niniejszej pracy. Nazwa "aoryst niedokonany" może być dyskusyjną, ponieważ ona daje wrażenie, że Grupa-A/B/C odnosi się do tej samej sytuacji w rzeczywistości, co "aoryst" konstrukcji

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

Konstrukcje imiesłowowo-bierne
dokonane

równoczesność		konsekwentność
–	+	
“perfectum”	“aoryst”	
		+
		–
“stativum”		

Konstrukcje imiesłowowo-bierne
niedokonane

równoczesność		konsekwentność
–	+	
“perfectum niedokonane” ?D	“aoryst niedokonany” A/B/C	
		+
		–
E “stativum niedokonane”		

W przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych, konstrukcje należące do grupy “stativum” są konstrukcjami nominalnymi²⁹⁾ Zaś w przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych, konstrukcje należące do Grupy-B (“aoryst niedokonany”) oraz konstrukcje należące do

imiesłowowo-biernych dokonanych. Jednak, trzeba zwrócić uwagę na to, że równoznaczność “aorystu niedokonanego” konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych z “aorystem” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych jest oparta na stosunkach między sytuacją-1 a sytuacją-2 założonymi dla każdej konstrukcji, lecz nie na rzeczywistym stosunku między sytuacjami oznaczonymi przez każde konstrukcje. Rzeczywisty stosunek czasowy między “aorystem” a “aorystem niedokonanym” wygląda następująco:

29. Zob. §9. niniejszej pracy.

Grupy-E (“stativum niedokonane”) są konstrukcjami nominalnymi.

Z takiego punktu widzenia trzeba na nowo rozważyć dotychczasowy pogląd, że konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane oznaczają stan. Na podstawie analizy znaczeniowej przeprowadzonej według dwu cech znaczeniowych: [± konsekwentność] i [± równoczesność], okazuje się, najliczniejsza grupa znaczeniowa konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych, tzn. Grupa-A/B/C odpowiada grupie “aoryst” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych, ale nie grupie “perfectum” lub “stativum”, które oznaczają stan. Można stwierdzić, że konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane oznaczają stan na podstawie słowiańskiego systemu aspektu opartego na opozycji – czasowniki dokonane / czasowniki niedokonane. Jednakże na podstawie systemu aspektu, analogicznego do indoeuropejskiego systemu aspektu, opartego na opozycji – “aoryst” / “perfectum” / “stativum”, nie można stwierdzić, że konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane, ogólnie mówiąc, oznaczają stan. W przypadku Grupy-D i Grupy-E można stwierdzić, że konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane oznaczają stan. Jednak trzeba pamiętać, że te grupy są nieliczne, raczej marginesowe.³⁰⁾

4 FORMALNE CHARAKTERYSTYKI KAŻDEJ GRUPY ZNACZENIOWEJ

§ 14. Powyżej stwierdziłem, że konstrukcje imiesłowowo-bierne dokonane można rozdzielić na trzy grupy znaczeniowe: “aoryst”, “perfectum”, “stativum”, zaś konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane – na trzy grupy znaczeniowe: “aoryst niedokonany”, “perfectum niedokonane”, “stativum niedokonane”.³¹⁾ Teraz chciałbym szkicowo omówić wzajemne stosunki między tymi grupami znaczeniowymi a różnymi znamionami formalnymi – syntaktycznymi i leksykalnymi – oraz znaczeniowymi.

§ 15. W przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych, grupy “aoryst” oraz “perfectum” i grupa “stativum” różnią się rodzajem

30. Zob. paragraf o Grupie-C w §12..

31. Albo na dwie: Grupa-A/B/C, czyli “aoryst niedokonany” i Grupa-D/E, czyli “stativum niedokonane”.

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

czasowników używanych. W grupie “stativum” występują jedynie tzw. “change-of-state” verbs, czyli czasowniki “zmiany stanu”. Natomiast w grupach “aoryst” oraz “perfectum” występować mogą zarówno czasowniki “zmiany stanu”, jak inne czasowniki.

Ch. Fillmore założył klasę tzw. czasowników “zmiany stanu”, i rozważał ich charakterystykę w porównaniu z czasownikami innych klas, np. “surface-contact” verbs, czyli czasownikami “kontaktu powierzchniowego”.³²⁾ Ta klasa czasowników “zmiany stanu” jest klasą czasowników opartą o leksykalne znaczenia. Według Fillmore’a, należą do tej klasy takie czasowniki, jak **break, bend, fold, shatter, crack, open, wake (up), cut, bite** itp.. Takie klasyfikowanie jest stosowne również do języka polskiego.

W powyższym, w § 6., przedstawiłem dwa przykłady “stativum”, 4. oraz 5.. Użyte tu czasowniki **podnieść** oraz **otworzyć** są czasownikami “zmiany stanu”.

Natomiast w przypadku “perfectum” mogą być używane zarówno czasowniki “zmiany stanu”, jak i inne czasowniki. Czasowniki **wyhaftować** oraz **zamknąć** w przykładach 1. i 2. są czasownikami “zmiany stanu”, zaś czasowniki **odebrać, zamówić, kupić** w przykładzie 3. nie są czasownikami “zmiany stanu”. W przypadku “aorystu” sytuacja wygląda tak samo.³³⁾

W niektórych przypadkach, jednak, oznaczone jest znaczenie “stativum”, mimo że używane są czasowniki nie należące do klasy czasowników “zmiany stanu”. W następujących przykładach używane są czasowniki **wstrząsnąć** oraz **tknąć**, które nie są czasownikami “zmiany stanu”, ale konstrukcja imiesłowo-bierna dokonana ma znaczenie “stativum”.

19. **Pani Barbara była** tą wiadomością **wstrząśnięta** i znów nie chciała przenosić się do dworku. (Bogumił. s.79)

20. Wszystkie serca przeżarte są słabością, fałszem i przywarami, **ona sama jest** również **tknięta** zarazą, a więc niezdolna do żadnych uzdrawiających starań! (Wiatr. s.42)

Takie użycie czasowników, nie należących do klasy czasowników “zmiany

32. Zob. Fillmore, Ch.J. 1968., 1970., 1971..

33. Zob. przykłady 25., 26., 27., 28., 29.. Czasownik **zasypać** w przykładzie 25. jest czasownikiem “zmiany stanu”. Czasowniki **omówić** w przykładzie 26., **usłyszeć** i **zobaczyć** w przykładzie 27., **podać** w przykładzie 29. są czasownikami nie należącymi do klasy czasowników “zmiany stanu”. O czasowniku **połknąć** w przykładzie 28. potrzebne jest dalsze rozważanie.

stanu”, jest możliwe wtedy, kiedy one są używane w znaczeniu wyodrębnionym, pochodnym, oznaczającym stan psychiczny człowieka, lecz nie w znaczeniu pierwotnym, oznaczającym fizyczną sytuację rzeczy lub osoby.

§ 16. Jedynie konstrukcje “być + im.br.dk.” mogą być “perfectum”. W tym przypadku w formie imiesłowowo-biernej występować mogą zarówno czasowniki “zmiany stanu”, jak i inne czasowniki. Kiedy używane są czasowniki “zmiany stanu”, oznaczone jest “perfectum” w sensie tradycyjnym: “perfectum oznacza stan, który powstał jako skutek czynności poprzednio wykonanej”.³⁴⁾ Zob. przykłady 1. i 2.. Natomiast, kiedy używane są czasowniki nie należące do klasy czasowników “zmiany stanu”, nie może powstać nowy stan jako skutek poprzedzającej czynności, więc znaczenie konstrukcji “być + im.br.dk.” zbliża się raczej do znaczenia czasu zaprzeszłego, lecz nie do perfectum w sensie tradycyjnym. Zob. przykłady 3. oraz 21..

21. Na ów podwieczorek wujenka Michalina przybyła z panami: Ceglarskim i Woynarowskim. **Ceglarski był** już poprzednio **zaproszony**, Woynarowskiego zatrzymała jadącego w powozie /.../. (Wiatr. s.146)

§ 17. Czasem używa się czasowników nie w pierwotnym znaczeniu, lecz w wyodrębnionym, pochodnym znaczeniu. Klimonow zauważył, że czasowniki, które mogą mieć jako patiens zarówno osoby, jak i nieosoby i oznaczają ich sytuację fizyczną, mogą oznaczać też stan psychiczny osoby, kiedy używane są w konstrukcjach imiesłowowo-biernych w znaczeniu wyodrębnionym, pochodnym. W takim przypadku, te czasowniki mogą mieć jako patiens jedynie osoby i wtedy tracą znaczenie pasywne. Na przykład “**Szyszel jest do mnie przywiązany**”, “**Chłop był w sobie zamknięty**”.³⁵⁾

Chciałbym tu dodać, że, jak w § 15. omawiałem, czasowniki nie należące do klasy czasowników “zmiany stanu” również mogą oznaczać “stativum”, kiedy używane są w znaczeniu wyodrębnionym, pochodnym. Zob. przykłady 19. i 20..

§ 18. W przypadku “stativum” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych, nie istnieje logiczny związek między sytuacją-1, która ma być

34. Zob. Trost, K. 1972. s.12..

35. Zob. Klimonow, W. 1962..

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

oznaczona przez formę czynną, a sytuacją-2, która jest oznaczona przez formę bierną. Sytuacja-2 może istnieć w oderwaniu od sytuacji-1, niezależnie od tego, czy istnieje sytuacja-1, czy nie. Nie istnieje więc bezpośredni związek między sytuacją-2 a subjektem³⁶⁾ sytuacji-1. Jednak w większości przypadków można domyślić się subiekta sytuacji-1 za pomocą kontekstu na podstawie takiego sformułowania: "jeżeli założymy, że istnieje sytuacja-1, to kto, albo co będzie subjektem tej sytuacji-1?"

W przypadkach "perfectum" oraz "aorystu" również można domyślić się subiekta sytuacji-1 za pomocą kontekstu.

Z takiego punktu widzenia patrząc na konstrukcje imiesłowowo-bierne dokonane, można zauważyć, że w przypadku "stativum" między domyślnym subjektem sytuacji-1 a subjektem sytuacji-2 może zachodzić "stosunek zwrotny" albo tzw. "inalienable" stosunek czyli "stosunek nieprzenośny". W przykładach 21. i 22. zachodzi "stosunek zwrotny" między subjektem sytuacji-1 a subjektem sytuacji-2. W przypadku przykładu 21., w normalnych okolicznościach ta sama osoba "panna młoda" jest subjektem sytuacji-1 "ubrać" i subjektem sytuacji-2 "ubrana". Również w przypadku przykładu 22. te same osoby "Bogumił i Barbara" są jednocześnie subjektem sytuacji-1 "odziać" i subjektem sytuacji-2 "odzieni".

21. **Panna młoda** nie miała żadnej specjalnej ślubnej sukni, **ubrana była** w nowy, ale już od jakiegoś czasu noszony granatowy watowany kostium /.../. (Bogumił. s.47)

22. Teraz jednak jeszcze trudniej było im porozumieć się z sobą, gdyż (**Bogumił i Barbara, A.S.**) **byli odzieni** w sterczące kołnierzami wysoko ponad głowę olbrzymie, ciężkie futra, /.../. (Bogumił. s.45)

W przykładach 23. i 24. zachodzi "stosunek nieprzenośny" między subjektem sytuacji-1 a subjektem sytuacji-2. W przypadku przykładu 23. "zęby", subiekt sytuacji-2 "ściśnięte", są częścią ciała "chorej", subiekta sytuacji-1 "ścisnąć". W przypadku przykładu 24. "świadomy wysiłek woli", subiekt sytuacji-2 "napięty", nie może istnieć w oderwaniu od "Bogumiła", subiekta sytuacji-1 "napiąć".

23. **Zęby chorej były ściśnięte**, ale nie tak, żeby trzeba było używać rozwieracza. (Wiatr. s.66)

36. Kiedy używane są czasowniki oznaczające czynność, to "subiekt" równa się "wykonawcy".

24. (Bogumił, A.S.) Starał się zachowywać jak mógł najciszej, najostrożniej, ale jak zwykle, gdy **świadomy wysiłek woli jest** zanadto ku czemuś **napięty**, nagle potrząsał krzesło lub opuszczał coś z piorunującym hałasem. (Bogumił. s.52)

Takich stosunków, “stosunku zwrotnego” oraz “stosunku nieprzenośnego”, nie można spostrzec w przypadkach “aorystu”, “perfectum” oraz “aorystu niedokonanego”.

§ 19. Jako podmiot konstrukcji imiesłowowo-biernych mogą występować albo osoby, albo nieosoby. W przypadkach “aorystu”, “perfectum” oraz “aorystu niedokonanego”, jako podmiot występują nieosoby częściej niż osoby. Natomiast w przypadku “stativum” jako podmiot występują osoby częściej niż nieosoby.

§ 20. Konstrukcje “**zostać + im.br.dk.**” są zawsze “aorystem”. W przykładzie 25. używany jest czasownik **zasypać**, należący do klasy czasowników “zmiany stanu”, zaś w przykładzie 26. używany jest **omówić**, nie należący do klasy czasowników “zmiany stanu”. Zob.:

25. Nim zdążono powsiadać do karet, **furmani, konie i dachy pojazdów zasypane zostały** śniegiem. (Bogumił. s.43)

26. **Niewiele** co więcej **zostało** w czasie tej wizyty **omówione**. (Bogumił. s.35)

Można zauważyć, że w niektórych przypadkach również konstrukcje “**być + im.br.dk.**” mogą być “aorystem”. Tu można spostrzec pewnego rodzaju “complementary distribution” czyli “dystrybucję uzupełniającą”, choć nie pełną, czasów oraz trybów czasowników posiłkowych **zostać** i **być**. Kiedy używany jest **zostać**, w większości przypadków ma on formę czasu przeszłego. Natomiast, kiedy **być** jest używany, zwykle ma formę czasu przyszłego trybu oznajmującego³⁷⁾ albo formę bezokolicznika. Również czasownik posiłkowy **być** może mieć formę trybu przypuszczającego w połączeniu z partykułą **by, aby, żeby** itp.. Innymi słowy, kiedy “aoryst” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych występuje w trybie oznajmującym z czasem przeszłym, to jako czasownik posiłkowy używany jest **zostać**, zaś, kiedy występuje w trybie oznajmującym z czasem przyszłym,

37. Spostrzegł już Klimonow, że konstrukcja “**być + im.br.dk.**” może oznaczać “czynność”, kiedy słowo posiłkowe **być** ma formę czasu przyszłego. Zob. Klimonow, W. 1959..

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

albo w trybie przypuszczającym, albo z formą bezokolicznikową, to jako czasownik posiłkowy używany jest **być**. Zob.:

27. Uklękała, i płakała, że już **żaden z tych dźwięków życia, żaden z tych blasków świata, nie będzie** przenigdy usłyszany, **nie będzie** zobaczony ani przez Teresę, ani przez Piotrusia. (Bogumił. s.230)

28. Instrukcja też wyglądała okropnie. **Musiła być** przed czy w czasie aresztowania **połknięta**. (Wiatr. s.100)

29. I chociaż byli ubodzy i musieli jeść skromnie, lubił, **żeby było podane** czysto, smacznie, bez żałowania przyprawy, /.../. (Bogumił. s.50)

§ 21. Czasem występują przysłówki lub frazy przysłówkowe oznaczające czas. Teoretycznie mogą one zaznaczać zarówno czas sytuacji-1 oznaczonej przez formę czynną, jak i czas sytuacji-2 oznaczonej przez formę bierną. Jednak w rzeczywistość częstsze są przypadki, gdzie przysłówki lub frazy przysłówkowe zaznaczają czas sytuacji-1. W przypadku "aorystu" czas sytuacji-1 równa się czasowi sytuacji-2. Z powyższego wynika, że stosunkowo często występują przysłówki lub frazy przysłówkowe oznaczające czas w przypadku "aorystu". Zob. przykłady wyżej wymienione 25., 26., 28.: **nim zdążono powsiadać do karet; w czasie tej wizyty; przed czy w czasie aresztowania**. Natomiast w przypadku "stativum" rzadziej występują przysłówki lub frazy przysłówkowe oznaczające czas.

§ 22. Jak omawiałem w § 9., niektóre imiesłowy w "stativum" są już przymiotnikami zarówno z punktu widzenia syntaktycznego, jak i z punktu widzenia leksykalnego. Dlatego, kiedy są one używane z zaprzeczeniem, mogą być pisane łącznie z partykułą przeczącą **nie**. Zob.:

30. **Był** ze siebie **niezadowolony**, martwił się, że źle zakończył to wszystko. (Miłość-1. s.41)

31. **Deseń był niewyszukany** – gwiazdy i gwiazdki połączone pajęczkami, lecz /.../. (Bogumił. s.85)

§ 23. W przypadku "stativum", imiesłowy mogą występować razem z różnego rodzaju przymiotnikami. Zob.:

32. **Był pan młody i obalamucony**, ale /.../. (Miłość-1. s.67)

33. I prawda jest również to, że choćby **była młoda i kochająca**, i **oddana**, Bogumił mógłby ją tak samo zapomnieć dla innych, /.../. (Miłość-2. s.104)

34. **Była taka zirytowana**, że jak opowiadały, przestała nagle czytać

i pobięła szukać Heleny. (Miłość-1. s.103)

§ 24. W powyższym omawiałem głównie charakterystykę “stativum”, która rozróżnia “stativum” od innych grup znaczeniowych. Jednak niektóre znamiona wykazują wspólną cechę “stativum” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych i “aorystu niedokonanego” konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych, zatem rozróżniają je od “aorystu” oraz “perfectum” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych. Jest to spowodowane tym, że “stativum” ma znaczenie aspektu niedokonanego.

Czasowniki niedokonane mogą oznaczać “trwałość” sytuacji i “zwyczajowość” sytuacji³⁸⁾ Kiedy “trwałość” jest wyraźnie oznaczona, to używane są albo przysłówki: np. **długo**, albo frazy przysłówkowe: np. **cały dzień, cały wieczór, przez całe życie**. Zob. przykłady 35. oraz 36. – “stativum”, przykład 37. – “aoryst niedokonany”.

35. – Potem wyznał schrypniętym półgłosem – już na wolności, **długo byłem** taki jakiś **zdziwiony**, że mnie nikt nie bije. (Wiatr. s.273)

36. **Cały dzień był przygnębiony** i zdawał się przed nią wstydić. (Bogumił. s.48)

37. – Ach, więc przyznajesz, że to prawda – wpadła w rozpacz. – **Może ja przez całe życie byłam oszukiwana!** (Miłość-2. s.100)

Kiedy “zwyczajowość” jest wyraźnie oznaczona, to używane są albo przysłówki: np. **często, czasami, zawsze, wiecznie, wielokrotnie**, albo frazy przysłówkowe: np. **w takich wypadkach**. Zob. przykłady 38., 39., 40. – “stativum”, przykład 41. – “aoryst niedokonany”.

38. /.../, ale już się nauczyła, że w stosunkach z Tomaszkiem **strach o niego zbyt często zmuszony był ustępować** przed wstydem za niego. (Wiatr. s.23)

39. O wpół do siódmej rano zbudziła go posługaczka pani Celiny, otyła baba, zwana wodziarką, gdyż nosiła również wodę po domach, wskutek czego **jej spódnice były zawsze cokolwiek zaszargane** i mokre, (Wiatr. s.64)

40. I bardzo **była w takich wypadkach rozżalona**. (Bogumił. s.51)

41. **Jej przygoda była wielokrotnie opowiadana** w gronie znajomych i rodziny. (Wieczne. s.84)

38. Zob. Comrie, B. 1976. s.24..

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

Takie przśłówki lub frazy przysłówkowe oznaczające “trwałość” lub “zwyczajowość” sytuacji nie mogą występować w przypadkach “aorystu” i “perfectum” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych. Pod takim względem, “stativum” ma znaczenie aspektu niedokonanego, zaś “aoryst” oraz “perfectum” ma znaczenie aspektu dokonanego.

§ 25. Z drugiej strony, zaś można spostrzec, że “perfectum”, w odróżnieniu od “aorystu”, może mieć cechę właściwą aspektowi niedokonanemu. W przypadku “perfectum” słowo posiłkowe **być** może występować w formach czasu teraźniejszego, który jest charakterystyczny dla czasowników niedokonanych. Zob.:

42. A my cóż... spraw majątkowych nie mamy i mieć nie chcemy, nie będziemy. Dzieci... także nie widać. Może **jestem** pod tym względem **upośledzona** przez naturę... (Wiatr. s.110)

Z rozważania w § 24. oraz § 25. wynika, że “perfectum” ma zarówno charakter aspektu dokonanego, jak i charakter aspektu niedokonanego.

5. ZAKOŃCZENIA

§ 26. Powyżej rozważałem znaczenia konstrukcji imiesłowowo-biernych z aspektowego punktu widzenia. Z tego rozważania wynikło, że strona bierna posiada podwójny system aspektu. Współistnieją tu dwa systemy aspektu: 1° słowiański system aspektu oparty na opozycji – konstrukcje imiesłowowo-bierne dokonane/konstrukcje imiesłowowo-bierne niedokonane, oraz 2° system aspektu, analogiczny do indoeuropejskiego systemu aspektu, oparty na opozycji – “aoryst”/“perfectum”/“stativum”³⁹⁾ w przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych, “aoryst niedokonany”/“perfectum niedokonane”/“stativum niedokonane” w przypadku konstrukcji imiesłowowo-biernych niedokonanych.⁴⁰⁾

Natomiast w stronie czynnej istnieje tylko jeden system aspektu: słowiański system aspektu oparty na opozycji – czasowniki dokonane/czasowniki niedokonane.

39. “stativum” konstrukcji imiesłowowo-biernych dokonanych można uważać za imperfectum.

40. Zob. §14..

AKIHIRO SATO

Tu można znaleźć istotną różnicę między stroną czynną a stroną bierną.

Bibliografia

- Bondarko, A.V. i Bulanin, L.L. 1967. Russkij głagoł. Leningrad.
- Bulanin, L.L. 1978. "K sootnoszeniju passywa i statywa w russkom jazykie". Problemy teoriii grammatyčeskogo załoga. 1978. Leningrad. ss.197-202.
- Comrie, B. 1976. Aspect. Cambridge.
- Chrakowskij, W.S. 1974. "Passiwnyje konstrukcii" Tipologija passivnykh konstrukcii – Diatizey i załogi. 1974. Leningrad. ss.5-45.
- Fillmore, Ch.J. 1968. "Lexical entries for verbs". Foundations of Language IV. 1968. ss.373-398.
- 1970. "The grammar of *hitting* and *breaking*" Readings in English Transformational Grammar, Ed. Jacobs i Rosenbaum. 1970. ss.120-133.
- 1971. "Some problems for case grammar". Monograph Series on Languages and Linguistics 24. Ed. R.O'Brien. 1971. ss.35-56.
- Grappin, H. 1949. Grammaire de la langue polonaise, deuxième édition. Paris.
- Jachontow, S.Je. 1974. "Formalnoje opriedielienije załoga". Tipologija passivnykh konstrukcii – Diatizey i załogi. 1974. Leningrad. ss.46-53.
- Klimonow, W. 1959. "Aspekt i czas w konstrukcjach imiesłowowo-biernych w języku polskim". Poradnik Językowy. 1959. z.3/4. ss.132-147.
- 1960. "Konstrukcje imiesłowowo-bierne z imiesłowem niedokonanym w języku polskim". Poradnik Językowy. 1960. z.5. ss.207-217.
- 1962. "Uwagi o kategorii strony we współczesnej polszczyźnie literackiej". Poradnik Językowy. 1962. z.7. ss.293-310.
- Lyons, J. 1977. Semantics 2. Cambridge. (Reprinted 1978).
- Oesterreicher, H. 1926. Imiesłów bierny w języku polskim. Kraków.
- Rączy, J. 1928. "Kilka słów o polskiej stronie biernej". Język Polski. t.13. 1928, z.1. ss.14-17.
- Silnickij, G.G. 1974. "Głagolnaja walentność i załog". Tipologija passivnykh konstrukcii – Diatizey i załogi. 1974. Leningrad. ss.54-72.
- S.J.P., czyli Słownik Języka Polskiego. Polska Akademia Nauk. 1958-1969.

KONSTRUKCJE IMIESŁOWOWO-BIERNE

Warszawa.

Słownik Lindego, czyli Słownik Języka Polskiego. Linde, S.M. 1855-1860. Lwów. (Reprinted. 1951).

Słownik Warszawski, czyli Słownik Języka Polskiego. Kryński, J., Karłowicz, A., Niedźwiedzki, W. 1900-1927, Warszawa. (Reprinted 1952-1953).

Szober, S. 1934. "Byłem przegrany, a jestem wygrany". Poradnik Językowy. 1934. ss.76-78.

Trost, K. 1972. Perfect und Konditional im Altkirchenslawischen. Wiesbaden.

Yamaguchi, I. 1980. "Kooino *sitsu ni tsuite*", czyli "O **jakościach** czynności". Jin-Bun, czyli The Humanities (Department of Liberal Arts, Kyoto University). Vol.26. 1980. ss.92-115.

Materiał

Maria Dąbrowska. "Noce i dnie". Czytelnik, Warszawa. 1977.

tom-1. Bogumił i Barbara. (skr. Bogumił.)

tom-2. Wieczne zmartwienie. (skr. Wieczne.)

tom-3. Miłość, część 1. (skr. Miłość-1.)

tom-4. Miłość, część 2. (skr. Miłość-2.)

tom-5. Wiatr w oczy, część 1. oraz część 2. (skr. Wiatr.)

Abstract

Passive Constructions with Passive Participles in Polish

The main aim of this paper is to investigate meanings of passive constructions with passive participles from the point of view of the verbal aspect, and to make clear differences in meaning between constructions equipped with perfective passive participles and those with imperfective ones.

In the case of constructions with perfective participles, the author finds that there exist three kinds of meanings denoted by these participles and named them "aoristus", "perfectum" and "stativum".

He proposes to describe these meanings in terms of two semantic features: first, whether there is a logical interdependency between the situation denoted by one of these constructions and that denoted by the corresponding

AKIHIRO SATO

active construction of the same verb, i.e. [$\pm$ consistency] and second, whether the former situation exists at the same time as the latter, i.e. [$\pm$ simultaneity]. Then, the description of the above meanings would be as follows' "aoristus" — [+ consistency, + simultaneity], "perfectum" — [+ consistency, – simultaneity], and "stativum" — [– consistency, – simultaneity]. It is evident that the feature [– simultaneity] is redundant in regard to the description of "stativum".

In the case of constructions with imperfective participles too, it is revealed that the state of affairs is quite analogous to the case of perfective participles. Here we have three kinds of meanings: "imperfective aoristus", "imperfective perfectum" and "imperfective stativum". They can be analogously described as follows: "imperfective aoristus" — [+ consistency, + simultaneity]. "imperfective perfectum" — [+ consistency, – simultaneity] and "imperfective stativum" — [– consistency, – simultaneity].

From the observation of relationships of these kinds of meanings to the semantic features of the original verbs on the one hand, and to the context on the other, the author comes to the conclusion that the difference between the active and passive voices consists in the fact that whereas in the case of the active voice we can observe only the opposition of imperfective and perfective peculiar to the Slavic aspectual system, in the case of the passive voice we must suppose another aspectual system at work in the formation of meanings, in addition to the Slavic aspectual system mentioned above. This system is considered to be very much akin to that of the original Indo-European system of opposition — "aoristus" – "perfectum" – "imperfectum".